

Türkçe Öğretmeni Adaylarının Özel Öğretim Yöntemleri Dersi Uygulamalarında Karşılaştıkları Sorunlar: Bilgilendirici ve Öğretici Metinler Örneği

Problems That Prospective Turkish Teacher Face in Application of Special Teaching Methods Course: Example of Informative and Educative Texts

Mihrican AYLANÇ*

ÖZET

Türkçe Eğitimi Bölümünde öğrenim gören öğretmen adayları, Özel Öğretim Yöntemleri dersinde bilgilendirici ve öğretici metinlerin kavratılması ve bu metinlerdeki anlam ilişkilerinin ortaya çıkarılmasına yönelik ders uygulamalarında birtakım sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bilgilendirici ve öğretici metinler okura doğrudan dünya yaşantısı ile ilgili bilgiler sunar ve okurun bilgi birikimini artırır. Bu tür metinlerin tümevarım yöntemiyle öğretimi öğrencilerde kalıcı ve istendik davranış değişiklikleri yaratılması sürecini destekler, öğrencilerin dil gelişimini olumlu yönde etkiler. Türkçe öğretmeni adayları, metinlerdeki anlama dayalı yapıların parçadan hareketle ortaya çıkarılması ve bunların gündelik hayatta kullanılabilir hâle getirilmesi için sadece alana yönelik konuları değil yöntem, teknik ve stratejileri de öğrenerek bunları uygulamaya dönüştürme becerisini de kazanmış olmalıdırlar. Çalışmamız öğretmen adaylarının öğrendiklerini bilgilendirici ve öğretici metinler üzerinde uygulama noktasında karşılaştıkları sorunları ve bunlara sunulan çözüm önerilerini içermektedir.

ANAHTAR KELİMELELER

Türkçe öğretimi, bilgilendirici ve öğretici metinler, ders uygulamaları, tümevarım yöntemi

ABSTRACT

Prospective Teachers who take education in the Department of Turkish Teaching face with several problems in teaching informative and educative texts and in course applications about uncovering meaning correlation in these texts which take place in Special Teaching Methods course. Informative and educative texts presents information about life and increase the readers' knowledge. Teaching these texts through inductive methods supports the process of creating good and stable behaviors on students, and affects students' language learning in a positive way. Prospective Turkish teachers should learn not only the subjects related to the

* Öğr. Gör., Doğu Akdeniz Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümü

field for uncovering the structures based on meaning through the text and making them usable in the daily life, but also the techniques and strategies in order to gain skills to turn them into application. This work covers problems that prospective teachers face while applying their knowledge on informative texts, and possible solutions to these problems.

•

KEY WORDS

Turkish Teaching, informative and educative texts, course applications, inductive method.

Giriş

Bu çalışma Türkçe Eğitimi Bölümündeki öğretmen adaylarının Özel Öğretim Yöntemleri II dersinde, bilgilendirici ve öğretici metinlerin tümevarım yöntemiyle öğretimi üzerine gerçekleştirdikleri ders uygulamalarında karşılaştıkları sorunlarla ilgili gözlem ve tespitlerimiz ile bunlara sunulan çözüm önerilerini kapsamaktadır. Deneysel nitelikteki çalışmanın örneklemini 2010-2011 Eğitim-Öğretim yılı bahar döneminde Doğu Akdeniz Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümünde Özel Öğretim Yöntemleri II dersini alan 20 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Deney grubu olarak seçilen 20 öğretmen adayının düşünsel nitelikte makale, deneme, fıkra, eleştiri, sohbet ve röportaj olmak üzere altı farklı türdeki metni sınıf ortamında tümevarım yöntemiyle uygulamalı olarak işlemesine olanak sağlanmıştır. Veriler bu deney grubunun öğretme etkinliklerinin değerlendirilmesine yönelik hazırlanan ölçekten hareketle elde edilmiştir. Ölçekte öğretmen adaylarının dersin giriş, gelişme ve sonuç bölümlerindeki yeterlikleri aşağıda vereceğimiz aşamalar dikkate alınarak ölçülmüştür. Derse girişte öğretmen adaylarından metnin ana düşüncesini sezdirmeleri, dikkat çekmeleri, dersin öğrenim hedeflerine yönelik güdüleme sağlamaları, gelişme bölümünde metindeki anlam yapılarını tümevarım yöntemiyle ortaya çıkarmaları, etkinliklerle öğrenilenleri pekiştirmeleri ve türe ait özellikleri sezdirerek türün tanımına gitmeleri, sonuç bölümünde ise metinde işlenen ana düşünce üzerinde yoğunlaşarak son özet ve tekrar güdülemede bulunmaları beklenmiştir.

Öğretmen adaylarına haftada 4 saat olmak üzere 5 haftada toplam 20 saat, metin bilgisinin tümevarım yöntemiyle öğretimine yönelik bilgilendirme programı uygulanmıştır. Öğrencilerden günlük plan¹ ile dersin amaç ve hedeflerini önceden belirleyip açıklamaları; soru-cevap, gösteri, gözlem, tartışma, beyin fırtınası, dramatizasyon gibi teknikleri kullanarak uygulamalı olarak tümevarım merkezli metin öğretimine geçişleri beklenmiştir. Metinlerin tema, dil ve anlatım yönünden ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf düzeyinde olmalarına dikkat edilmiştir.

1. Bilgilendirici ve Öğretici Metinlerin Tümevarım Yöntemiyle Öğretimi ve Öğretmen Adaylarının Ders Uygulamalarında Karşılaştıkları Sorunlar

Bilgilendirici ve öğretici metinler okura dünya yaşantısıyla ilgili bilgiler sunan, okuru farklı bakış açılarıyla buluşturan ürünlerdir. Akbayır (2010: 269)'a göre öğretici metin: "Anlaşılması için okurdan çok yönlü çabalar gerektirmeyen

olayları, durumları gerçek dünyadaki nedensellik bağı içinde sunan yazıların, kitapların tümünü içerir." Bu tür metinler gündelik dilin, anlamları herkesçe bilinen sözcükleri ile oluşturulur. Gerçek yaşamdaki nesnelere, varlıklar, olaylar, olgular ve durumlarla ilgili bu tür metinlerde hayal gücü ön plana çıkmaz. Mantık örgüsü çerçevesinde yapılandırılan ve açıklamaya dayanan anlatım biçimi ağır basar. Gündelik yaşamda uygulanabilirliği ve kullanılabilirliği olan bu metinlerin etkili öğretimi, ilköğretim öğrencilerinin dil gelişimine katkı sağlamaktadır. Bilginin, yapılan açıklamalar ve örneklendirmelerle sunulduğu, tartışma ve sorgulamalara yer verilmesi, öğrencilerin kendisi ve çevresiyle ilgili doğrudan bilgi edinmesini ve edindiği bilgileri sentezleyerek bilgi üretimine geçmesini, eleştirel düşünme becerisi kazanmasını kolaylaştırmaktadır.

Bir gerçeği, bir düşünceyi, bir gözlem, izlenim veya deneyimin sonucunu okura iletmeyi amaçlayan bilgilendirici ve öğretici metinler (Özdemir 2002: 239) daha çok düş gücünü harekete geçiren ve yeni yaşantı alanları sunan tahkiyeli (olay ağırlıklı) metinlerden bu yönüyle ayrılır. Bu metinlerin genel amacı okurların bilgi dağarcığını zenginleştirmektir. Dil, imgelem ve duygusal boyuttan uzaktır. Bu nedenle metinleri anlamlandırmada çağrışım alanlarını harekete geçirme ve metinleri farklı şekillerde yorumlama söz konusu değildir. Bilgilendirici ve öğretici metinlerin çözümlenmesinde yazarın bakış açısının, metnin ana fikrinin kavranması, ana fikrin metinde işleniş şeklinin ortaya çıkarılması esastır. Bu tür metinlerde genellikle temel ve yan anlamlarda kullanılan kelimeler ve kavramların düşünsel boyutta kavranması, öğrenciler için edilgin durumda bulunan çeşitli kelimelerin etkin hâle getirilmesini sağlamaktadır. Öğrencilerin zengin söz varlığı ve geniş bir bakış açısı ile anlama ve anlatma becerileri gelişmiş, yetkin bireyler olabilmesinde metin okumalarının rolü olduğundan bu tür metinlerin öğretimine ayrıca önem verilmesi gerekmektedir.

Son dönemlerde metin bilgisinin öğretiminde kullanılan tekniklerde değişme ve gelişmeler gözlemlenmektedir. Tümevarım yöntemi bu alanda kullanılan önemli yöntemlerden biridir. Ozouf Carrier'in tanımıyla tümevarım, zihnin özel olaylardan genel bir kanuna varmak için takip ettiği bir işlemdir (Akt. Calp 2007: 284). Tümevarım yöntemiyle gerçekleştirilen öğretim sürecinde öğretmen, metnin parçalarından hareket ederek - yardımcı fikirlerden hareketle ana fikre, metnin özelliklerinden hareketle türün tanımına gidilmesi- öğrencilere metindeki ana yapıyı oluşturan ana düşünceyi ve bu düşüncenin sunulduğu şeklini fark ettirmeye çalışmaktadır. Bu yolla öğrenciler, farklı türdeki düşünsel metinler arasındaki ayırıcı özellikleri kavrayarak fıkra, deneme, makale, sohbet, röportaj gibi metinlerin tanımlarına gidebilmektedirler.

Sınıf içinde izlenen tümevarım (parçadan bütüne yaklaşımı) yöntemi, öğrenci katılımını arttırmaktadır. Öğrenciler, daha küçük dilsel birimlerden hareketle soyutlama yaparak bilgiye ve genel yargıya kendileri ulaşmaktadırlar. Böylece okuma sürecinde daha etkin olmaktadır (Kuzu 2004: 73).

Türkçe eğitimi uygulamaları, kişinin yaşamı boyunca kullanacağı bilgi, beceri ve davranışların kazanılmasıyla yakından ilişkilidir. Ayrıca bu uygulamalar, ana dili eğitimi ile kültür mirasının edinilmesi ve zenginleştirilerek gelecek kuşaklara aktarılmasında temel araçtır. Eğitim bilimi alanındaki araştırmaların getirisi olan bireyin problem çözme yeteneğini geliştiren, bilgiyi üreten, öğrenmeyi öğreten vb. genellemelerin, Türkçe öğretimi uygulamalarına da uyarlanması zorunludur (Özbay 2003: 67). Bu nedenle Türkçe eğitim sisteminde 2006 yılında yapılan değişikliklerle Türkçe öğretiminde tümleşik dört temel dil becerisinin öğretimi ön plana çıkarılmıştır. 'Okuma-dinleme-konuşma-yazma'dan oluşan bu dört temel dil becerisinin geliştirilmesine yönelik yaklaşımlar metin bilgisi öğretiminin önemini artırmıştır. Metin bilgisinin öğretiminde özellikle okuma eğitimi alanının verilerinden de yararlanılmaya başlanmıştır. Okuma öncesi süreçleri, okuma teknikleri, okuma sırasında dikkat edilmesi gereken hususlar ve okuma sonrası süreçleri metin inceleme yöntemlerine dâhil edilmiştir. Bu doğrultuda hazırlanan 2006 programıyla birlikte yeniden yapılandırılan Türkçe eğitiminde metin bilgisinin öğretiminde Hayati Akyol (2010)'a göre: "1) Hazırlık çalışmaları, 2) Anlama, 3) Metin aracılığıyla öğrenme, 4) Kendini ifade etme" başlıkları altında dört temel aşamadan söz edilebilir.

Aşağıda bu aşamalar ayrı ayrı ele alınarak öğretmen adaylarının uygulamalı dersin her aşamasında karşılaştıkları sorunlar tespit edilmiştir.

1.1 Hazırlık Çalışmaları:

Öğrencilerin işlenecek olan metne hazırlanması ile ilgili uygulamaları içerir. Sınıf ortamının düzenlenmesi, derste kullanılacak kitap, sözlük vb. araç gereçlerin hazırlığı tamamlandıktan sonra öğrencilerin okunacak metinle ilgili ön bilgileri harekete geçirilir. Anahtar kelimeler ve metindeki görsellerle çalışmalar vb. yaptırılarak metnin konusu ve ana fikri üzerinde düşündürme sağlanır (Akyol 2010: 254-258). İpuçlarından hareketle metindeki genel yargıyı sezdirme anlayışı esas alınır. Dersin giriş bölümü olan ve dikkat çekme, güdüleme, gözden geçirme ve derse geçişi içeren bu aşamada genel okuma amaçları sezdirilir.

Derse Hazırlık Çalışmalarında Gözlemlenen Sorunlar

Öğretmen adayları uygulamalı olarak gerçekleştirdikleri derslerin *hazırlık* aşamasında derse dikkat çekme, güdüleme, gözden geçirme ve derse geçişlerde çeşitli sorunlarla karşılaşmışlardır. Öğretmen adaylarının özellikle metinlerdeki ana fikirden ziyade, konuya dikkat çekme eğiliminde oldukları görülmüştür. Konular buluş tekniğiyle ve özelden hareketle genel yargıyı vurgulayacak şekilde -video, resim, fotoğraf ve kartona hazırlanan materyallerle görsel açıdan zihinde canlandırılarak- işlenmeye çalışılmıştır. Ancak öğretmen adaylarının bu materyalleri, ana fikri sezdirerek ve konuyla ilişkilendirerek derse etkili geçişin sağlanmasına yönelik kullanamadıkları gözlemlenmiştir.

Örnek: Öğretmen adayı tarafından sınıf ortamında işlenen 8. sınıf düzeyindeki Mehmet Kaplan'a ait *Tiyatro ve Gençlik* adlı metnin ana fikri "Tiyatro insanların eğlendiren, eğiten ve dayanışmayı öğreten önemli bir sanattır." şeklindedir. Öğretmen adayından tiyatronun bu yönüne dikkat çekerek ve öğrenciyi güdüleyerek derse geçişi beklenmektedir. Ancak öğretmen adayının tiyatro sanatı ile ilgili sahne fotoğrafları göstererek ve "Hiç tiyatroya gittiniz mi?" şeklinde bir soruyla derse giriş yaptığı, devamında tiyatronun kişiye ve topluma kazandırdıklarını sorgulamadığı, dolayısıyla ana fikre değil konuya odaklandığı gözlemlenmiştir.

Öğrenciler, derse giriş etkinliklerini ezberci bir anlayışla uygulamaya dökmeye giriştikleri için uygulama esnasında sınıf ortamı değişkeninin ihtiyaçlarına cevap verebilecek, bu ortamı yönlendirecek yetkinliğe ulaşamamışlardır. Sınıf ortamındaki gözlemlerimizden hareketle bilgilendirici ve öğretici metinlerin öğretiminde derse hazırlık aşamasında öğretmen adaylarının yaşadıkları sorunları aşağıdaki şekilde maddeleştirmek mümkündür:

- Dikkat çekmek için kullanılan materyallerin dersle ilişkilendirilerek etkili kullanılmaması,
- Güdülemede derste neler yapılacağına, edinilecek bilgi ve becerilere yönelik açıklamaların ezberci anlayışla ve kitabi bir dille aktarılması,
- Gözden geçirme ve derse geçişte öğrencilerde ilgi ve merak uyandırmada pasif kalınması,
- İşlenecek olan konunun önemini ortaya konamaması,
- Genel okuma amaçlarının kavratılmaması,

- Konuya yönelik güdülemelerin ana fikir ve genel öğrenme amaçlarına kaydırılmaması.

1.2. Anlama:

Metnin öğrenciler tarafından iyi anlaşılabilmesi için öğrencilerin dinlemeye hazır oluş düzeyleri tespit edilir. Sesli okuma için sınıf ortamı hazırlanır. Görsel okumanın yanı sıra, anlamı bilinmeyen kelimelerle de çalışmalar yapılır (Akyol 2010: 258-262). Anlama aşamasının etkili öğretimi için sınıf ortamında dinleme ve okuma eğitimi ilkelerinin öncelendiği hususlara dikkat etmek gerekir. Metinler etkili bir şekilde okunduktan sonra metinlerdeki anlama ilişkin yapıların çözümlenmesine geçilmelidir.

Metinlerden “metin içi ve metin dışı” anlam kurmak mümkündür. Metin içi anlam kurma, tek bir kaynağa dayalı olarak gerçekleştirilen anlam kurmadır. Burada aranan anlam bir cümlede, paragrafta veya paragraflarda yer almış olabilir. Metin dışı anlam kurmada ise metnin yanında metin (anlamın yanında anlam) üretme söz konusudur ve okuyucu analiz, sentez ve değerlendirme gibi yüksek düzeyli bilişsel süreçleri kullanmaktadır (Akyol 2003: 50-52). Son dönemde önemi iyice artan öğrenci merkezli çağdaş eğitim-öğretim ilkeleri, metin çözümlemesinde metin içi ve metin dışı anlam kurma tekniklerinin bir arada kullanılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu şekilde öğrenciler, metinlerdeki bilgiyi işleyerek yeni bilgiler üretebilir ve ürettikleri bilgileri mesleki ve günlük hayatlarında kullanabilirler.

Metinlerden anlam kurma sürecinde, anlam kurma şekillerinin yanında, metinlerin türe ait özelliklerinin de göz önüne alınması gerekir. Şükrü Ünalın (2006)’ın tasnifine göre düşünce ağırlıklı olan bilgilendirici ve öğretici metinlerin çözümlenmesinde sırasıyla aşağıdaki özelliklere dikkat edilir:

a) Plan: Düşünce ağırlıklı bilgilendirici ve öğretici metinler ‘giriş, gelişme, sonuç’ bölümlerinden oluşur. Giriş bölümünde konu sadece tanıtılmakla kalmaz; aynı zamanda konunun önemi de vurgulanır. Gelişme bölümünde konunun ayrıntılarına girilir, destekleyici yan fikirlere yer verilir. Sonuç bölümünde ise düşünce toparlanır ve ikna edici birkaç cümle ile bitirilir. Metinlerdeki “giriş, gelişme, sonuç” bölümleri ile bu bölümlerin nerede başlayıp nerede bittiği öğrencilere buldurulur.

b) Başlık: Başlığın, eserin bütünü ve ana fikri ile ilişkisi olduğu söylenir. Okunan metnin başlığının metne uygun olup olmadığı ve metne başka hangi

başlıkların verilebileceğinin konuşulması öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirecektir.

c) Konu: Yazarın üzerinde durduğu temel düşünce veya olay ne ise öğrenciye onu buldurmak, metnin bütününde aynı konunun vurgulandığını sezdirmek gerekir. Yazarın metin boyunca neden söz ettiği sorularak konuyu öğrencilerin bulmaları sağlanır.

d) Bakış Açısı: Her yazarın, ele aldığı konuyu kendi seçtiği bir bakış açısından değerlendirdiği, bunun konuyu sınırlandırdığı, konuyu sınırlamanın da etkili bir anlatım için gerekli olduğu öğrencilere anlatılır.

e) Yardımcı Fikirler: Metnin her paragrafı ayrı ayrı ele alınarak paragraftaki mesaj cümlelerinden hareketle yardımcı fikirleri bulmak mümkündür. Yardımcı fikirlerin nasıl bir düşünsel planla sunulduğu öğrencilere kavratılmalıdır. Yardımcı fikirlerden yola çıkarak ana fikrin bulunmasına geçilmelidir ².

f) Ana Fikir: İncelenen bir yazının ana fikrinin bulunması ve bulunan ana fikrin doğru ve etkili bir cümle ile öğrenci tarafından ifade edilmesi çok önemlidir. Ana fikir, yazarın kelimeleriyle değil, öğrencilerin kendi kelimeleri ile ifade edilmelidir. Öğretmen de öğrencilere alternatif cümleler kurarak verdikleri cevapları toparlayarak onlara yardımcı olabilir.

g) Tür: Keşfettirme tekniği ile incelenen metnin anlatım özelliği öğrencilere buldurulur, bulunan bu özelliklerden hareketle türün tanımına gidilir. Metnin özelliklerinden (yazarın işlediği konular, konuları işleyiş nedeni, biçimi ve metnin yapısı) yola çıkarak türün tanımını öğrencilerin kavramaları ve kendi sözcükleriyle bunu ifade etmeleri beklenir.

Türe ait bilgilerin açıklığa kavuşturulması ve bunun öğrenciler tarafından kavranması sağlandıktan sonra öğrencilerin derste öğrendiklerini kendi yaşantılarıyla ilişkilendirmeleri istenmelidir.

Anlama Aşamasının İşlenişinde Gözlemlenen Sorunlar

Dersin ikinci kısmı olan *anlama* aşamasında, tümevarım yöntemiyle metnin türü ait özelliklerinin sırasıyla işlenmesi, metindeki yardımcı fikirlerden hareketle ana fikre ve sonrasında türün tanımına gidilmesi esnasında da öğretmen adayları çeşitli sorunlar yaşamışlardır. Plan, başlık ve konunun metindeki dilsel yapıyla anlam ilişkisinin kurulması ve sınıfta işlenmesi hususunda etkili olan öğretmen adayları, bakış açısının sezdirilmesi, yardımcı fikirlerin belirlenmesi ve ana fikrin tespitinde yetersiz kalmışlardır.

Öğretmen adaylarının bu aşamada yaşadıkları sorunlar şunlardır:

- Metnin özetlenmesinde öğretmen adayının ön plana çıkması,
- Öğretmen adaylarının metinde yazarın bakış açısına odaklanamamaları,
- Bakış açısının tam olarak tespit edilememesi nedeniyle bu unsurun yüzeysel geçilmesi,
- Bakış açısı ile anlatım biçimlerinin karıştırılması,
- Bakış açısının metin türünün belirlenmesinde ayırıcı özelliklerden biri olduğunun göz ardı edilmesi ³,

Gözlemlerimiz, öğretmen adaylarının özellikle yardımcı fikirlerin işleniş sırasında birtakım sorunlarla karşılaştıklarını da göstermiştir. Bu sorunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Yardımcı fikirlerle mesajların ayırt edilememesi
- Yardımcı fikirlerin metindeki düşünsel plana göre sıralanamaması,
- Yardımcı fikirlerin ana düşünceyle ilişkisinin sezdirilememesi,
- Yardımcı fikirlerin ana düşünce yerine konuyla ilişkilendirilerek sunulması,
- Yardımcı fikirlerin yüzeysel olarak ele alınması, bu fikirlerin metindeki dilsel bağlantılarının kavratılamaması,
- Yardımcı fikirlerin öğretmen adayı tarafından yazarın sözcükleriyle aktarılması,
- Yardımcı fikirlerin öğrencilere buldurulması yerine, öğretmen adayı tarafından doğrudan söylenmesi,
- Sınıf ortamında öğrencinin verdiği cevaplara yetersiz dönüt verilmesi,
- Doğru cevapların öğretmen adayı tarafından tekrarlanmadan geçilmesi,
- Öğrenci yanıtlarının açıkça ve yeterli ölçüde düzeltilmemesi.

Metinlerin sınıf ortamında anlamlandırılması, çözümlenmesi, “okur/öğrenci, yazar ve sınıf ortamı” çerçevesinde gerçekleşir. Bu nedenle öğretmen sınıf ortamında, metindeki bilgilerin doğru anlaşılması ve öğrenciler için faydalı hâle getirilmesi konusunda etkin olmalıdır. Anlamlandırma süre-

cinde öğretmen adayları sınıfta ortaya çıkan yanlış yönelimleri düzeltmeli, eksiklikleri açıklamalı veya bunları daha farklı yöntemlerle gidermelidir.

Yardımcı fikirlerin sınıf ortamında değerlendirilmesi noktasında yetersiz kalan öğretmen adayları, ana fikrin işlenişinde de önemli sorunlar yaşamaktadırlar. Metin işlenişinde öğrencilerin okuma (anlama), dinleme, konuşma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi, çeşitli temalar aracılığıyla kişisel, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel açıdan yetkinleştirilmesi, aynı zamanda türlerin ayırıcı özelliklerinin kavratılması gibi genel öğrenme hedeflerine odaklanamamaktadırlar. Metni sınıf ortamında anlamlandırma sürecinde neyi değerlendireceklerini ayırt edememektedirler.

Metnin özünü teşkil eden ve temel öğrenme amaçları arasında yer alan ana fikrin öğretimindeki aksamalar ve yanlış uygulamalar, öğretmen adaylarının, metin bilgisi öğretiminde sadece soru sorma modeli metin içi anlam kurma süreçlerinin ön plana çıktığı bir eğitim sistemiyle yetişmiş olmalarına bağlanabilir⁴. Bu anlayış sözel, bilişsel ve duyuşsal açıdan öğrencilerin gelişimini zayıflatmaktadır.

Gagne (1985), ana fikir öğretiminde adım adım nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini açıklar. Bu hususta yapılacak işi, öğrenme çeşidini ve hedeflerini gösteren geniş kapsamlı bir çalışma ortaya koyar. Metinlerin alımlama ve çözümleme sürecini; verilen metnin başlığını söyleme, metnin farklı bölümlerini söyleme, metnin parçalarını ayırt etme, ana cümleleri basit cümlelerden ayırt etme, konu cümlesini belirleme, önemli fikirleri tespit etme, basit fikirleri tespit etme, basit fikirleri birleştirme, örnekleri tespit etme, yardımcı fikirleri bulma, her bir paragrafın ana fikrini bulma, giriş paragrafının ana fikrini bulma, gelişme bölümünün ana fikrini bulma, sonuç bölümünün ana fikrini bulma ve nihayetinde de bütün metnin ana fikrini bulma olarak sıralamaktadır (Akt. Akyol 2010: 58-62). Düşünsel nitelikteki bilgilendirici ve öğretici metinlerin öğretiminde asıl öğrenme problemini oluşturan ana fikrin tespiti ve işlenişinde sorunlar yaşanması, öğretmen adaylarının bu açıdan daha etkili yetiştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Ana fikrin metinlerde sabit bir plan dahilinde sunulmaması, okunan her metnin tür, yapı ve anlam ilgisine göre farklı şekillerde hareket ederek işlenmesini zorunlu kılar. Ancak Gagne'nin yukarıda belirttiği sıralama takip edilerek veya bizim birtakım değişikliklerle Şükrü Ünalın'ın çalışmalarını temel alarak ortaya koyduğumuz biçimde parçalardan bütüne doğru (metnin konusu, başlığı, bakış açısı ve yardımcı fikirlerden hareketle ana fikre ulaşma) gidilerek hem metnin yapı yönünden incelenmesi hem de anlam kurma evrelerinin tamamlanması söz konusu olur.

Öğretmen adaylarının ana fikir öğretiminde ve ana fikrin tümevarım yöntemiyle işlenişinde karşılaştıkları sorunları aşağıdaki maddelerde toplamak mümkündür:

- Öğretmen adayı tarafından ana fikrin kavranamaması,
- Kimi zaman ana fikir ile konunun ayırt edilememesi,
- Yardımcı fikirlerden hareketle ana fikre gidilememesi,
- Öncelikli olarak ana fikrin tespitine gidilmeye çalışılması,
- Ana fikrin öğrencilere buldurulması yerine, doğrudan öğretmen adayı tarafından verilmesi,
- Öğrencilerden ana fikre yönelik alınan yanlış cevapların etkili olarak düzeltilmemesi, bu konudaki açıklamaların yetersiz kalması,
- Ana fikrin öneminin anlaşılabilmesi,
- Ana fikrin metin dışı anlam kurma süreçlerinden geçirilmesinde (yorumlama ve yargıda bulunabilme) yetersizliklerin olması.

Anlama aşamasının bir parçası olan türün ayırıcı özelliklerinin keşfedilmesi ve türün tanımına gidilmesinde öğretmen adaylarının tutumları gözlemlenmiştir. Bilgilendirici ve öğretici metinlerin ortak özelliklerinden hareket edilerek ve her türün bu özelliklerde kendine özgü kullanım şekillerine dikkat çekilerek tür tanımına gidildiğinde, kabul edilebilir ve genel geçer tanımlara ulaşılabilir. Türün tanımının metinden hareketle öğretilmesi, metinler ve türler arasındaki farklılıkların da kavratılmasını sağlamaktadır. Ezberci anlayıştan uzaklaşarak tam öğrenme yaklaşımının, pekiştirici, ipucu, düzeltme ve katılım gibi öğrenci merkezli gerçekleştirilen öğretim modelinin (Demirel 2005) esas alınması, öğrenilenleri etkili ve kalıcı kılmaktadır. Ancak metinlerdeki dilsel yapıları anlama ve anlatmada yetersiz kalan öğretmen adaylarının tümevarım yöntemiyle öğrenci merkezli olarak metinlerin tür tanımlamalarına gidemedikleri gözlemlenmiştir. Türün tanımına ulaşılması aşamasında ortaya çıkan sorunları, genel olarak aşağıdaki şekilde değerlendirmek mümkündür:

- Metnin işleniş sırasında türün ayırıcı özelliklerinin sezdirilememesi; dolayısıyla metindeki türle ilgili ipuçlarının türün tanımına gidilirken değerlendirilememesi ve öğrencilerin dikkatinin bu ipuçlarına çekilememesi (Örneğin, deneme türündeki bir metnin işlenişinde yazarın kendi düşüncelerini ele aldığı, öznel ve içe dönük bir bakış açısı ser-

gilediğinin kavratılmaması, metnin planında serbest bir tutum izleyebilmediğinin ön plana çıkarılmaması),

- Türün tanımının ezberlenerek aktarılması,

1.3. Metin Aracılığıyla Öğrenme: Metindeki anlama ilişkin dilsel yapılar kavrandıktan, metin çözümlendikten sonra burada öğrenilenler günlük hayatla ilişkilendirilir. Diğer dersler ve ara disiplinlerle bağlantılar kurulur. Öğrencilerin işlenen konularda araştırma yapmaları sağlanır (Akyol 2010: 62-63). Bilgilendirici ve öğretici metinlerde ele alınan konular, öğrenciye sadece Türk dilinin yapısı, kullanım şekilleri hakkında bilgi vermez, aynı zamanda öğrencilerin farklı alanlarındaki bilgilerini de destekler. Onların sözel zekâ gelişimlerine katkı sağlayarak algılama, yorumlama ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirir. 'Birey, toplum, doğa ve evren'in anlamlandırılmasında ve yaratıcılık bağlamında Türkçe dersinde okunan metinlerin önemli yeri vardır.

Metin Aracılığıyla Öğrenme Aşamasında Gözlemlenen Sorunlar

Metin bilgisi öğretiminin *metin aracılığıyla öğrenme* olan üçüncü aşamasında, öğretmen adaylarının uygulamalı olarak gerçekleştirdikleri derslerde, öğrenilen bilgileri günlük hayatla ve diğer derslerle ilişkilendirmede yetersiz kaldıkları görülmüştür. Öğretmen adaylarının metinlerdeki bilgileri yeniden yapılandırarak farklı alanlara transfer edemedikleri ve öğrencilerde bu yönde bir dikkat uyandıramadıkları izlenmiştir.

Örnek: 8. sınıf düzeyindeki Erdal Atabek'e ait "Sevgi insana güç, cesaret, üretme, yaratma ve yaşama isteği verir." ana fikrinin işlendiği *Sevgi* adlı metnin işlenişinde öğretmen adayı, metni anlama aşamasında, veterinerin işinde başarılı olması için hayvanları sevmesi gerektiği, bir çiftçinin tarlasında ürün yetiştirmesinin doğayı sevmesine bağlı olduğu üzerinde yüzeysel olarak durmuştur. Metni çözümledikten sonra bu örnekleri arttırmada ve her alanda başarılı, güçlü, yapıcı ve yaratıcı olabilmek için sevgiye ihtiyaç duyulduğunu kavratmada, sevginin tesir gücü ve önemine yönelik dikkat çekmede ve güdülemede bulunmada etkisiz kalmıştır.

1.4 Kendini İfade Etme: *Kendini ifade etme* aşaması, metinle ilgili konuşma, yazma, görsel sunu hazırlama etkinliklerinden oluşabilir (Akyol 2010: 63-65). Bu aşamada öğrencilerin söz konusu etkinliklerle kendilerini ifade etmelerine olanak tanınır. Böylelikle söz varlıkları genişletilerek yazılarında ve konuşmalarında kullandıkları kelime sayıları artırılır. Anlatım aracı olarak Türk dilinin

kullanım şekilleri, metin bilgisi vasıtasıyla kavratılır. Metinlerden hareketle kelime ve cümle bilgisi konularının işlevsel olarak öğretimi gerçekleştirilir.

Çeşitli konuşma, yazma ve dinleme etkinlikleriyle sınıfta katılımın sağlandığı bu aşama, dersi hem öğretmen hem de öğrenciler için verimli ve zevkli hâle getirebilmektedir. Metin bilgisi öğretiminin genel öğrenme hedefleri arasında bulunan dinleme, konuşma ve yazma yeterliklerinin artırılmasına yönelik gerçekleştirilen etkinliklerin tam öğrenme açısından önem taşıdığı söylenebilir⁶.

Kendini İfade Etme Aşamasında Gözlemlenen Sorunlar

Söz konusu aşamada öğretmen adaylarından çeşitli konuşma ve yazma uygulamaları ve etkinliklerle öğrencilerin kendilerini ifade etmelerini sağlamaları beklenmiştir. Öğretmen adayları burada birden fazla etkinliğe yer vermişlerdir. Metinde işlenen tema ve ana fikrin pekiştirildiği bu aşamada öğretmen adaylarının, etkinlikle dersi ilişkilendirmede, etkinlikler arası geçişlerde ve etkinliklerin amaçlarını kavratma noktasında yetersiz kaldıkları gözlemlenmiştir.

Örnek: Öğretmen adayı, derste “Dostlarımızı ufak çıkarlar, geçici amaçlar uğruna harcamalıyız.” ana fikrinin verildiği 8. sınıf düzeyindeki Oktay Akbal’a ait *Dostluk Derken* adlı metni işlemiştir. Aday, dersin kendini ifade etme aşamasında, kendisinin seçmiş olduğu *Kumdan Kale* adlı öykünün giriş bölümünü vermiş, öğrencilerden *Dostluk Derken* metninin ana fikri çerçevesinde öyküyü devam ettirmelerini istemiştir. Ancak sınıfta işlenen metnin ana fikri üzerinde odaklanmadan, metnin yardımcı fikirlerini tekrarlamadan, ara geçiş yapmadan doğrudan etkilige geçmiştir. Etkinliğin aynı konu ve ana fikir üzerinden hareket ederek düş gücünün öne çıktığı, farklı türde metin oluşturma ve dolayısıyla hayal gücünü işleme ve yeniden kurgulama, yaratma noktasındaki kazanımlarını kavratamamıştır.

Ara geçişlerin yüzeysel yapılması ya da atlanması öğretmen adaylarının, dersin genel öğrenim hedeflerine ulaşmasını, sınıf ortamındaki etkililiğini ve derse hâkimiyetini olumsuz etkilemektedir.

Dersin Sonlandırılmasında Gözlemlenen Sorunlar

Öğretmen adayları, dersin sonlandırılmasında, metnin ana düşüncesinin ve metinde verilmek istenen mesajların hangi açılardan önem taşıdığına hatırlatılması ve son güdüleme yapılması yerine, derste genel olarak uygulanan etkinliklerin neler olduğunu vurgulama yoluna gidebilmektedirler.

Örnek: Öğretmen adayı, 7. sınıf düzeyindeki Şevket Rado’ya ait *Gençliğin Kıymeti* adlı metni işlemiş, dersin sonuçlandırılmasında metnin ana fikri olan

“Gençlik dönemi etkili değerlendirilmelidir.” yargısı üzerine son özet ve tekrar güdüleme yapmamış, dersi “Bugünkü dersimizde *Gençliğin Kıymeti* adlı metnimizi okuduk, gençliğin kıymetinin önemini kavratan etkinlikler yaptık, metnin türünü bulduk, bu türün özelliklerini öğrendik.” şeklindeki ifadelerle sonlandırmıştır.

Okunan metnin öğrencilere fayda sağlaması için öncelikli olarak öğrencilerin ikna edilmesi gerekmektedir. Öğrenciler, kendilerine fayda sağlayacak bilgilere ve yeterliklere metinler yoluyla ulaşabileceklerinin farkına varmalıdırlar. Öğretmen adayları sınıf içinde sadece metin çözümlenmekle kalmamalıdırlar, öğrencilerde okumaya yönelik güdüleme sağlama ve bu yönde istendik davranışlar geliştirme konusundaki sorumluluklarının farkında olmalıdırlar.

Uygulamalı derlerde karşılaşılan bu sorunların temelinde, ezberci sistemle ders işlemenin öğretmen adayı üzerinde bıraktığı öz güven eksikliğinin ve öğretmen adaylarının öz yeterlik geliştirememelerinin bulunduğu söylenebilir⁵.

Mesleki yeterlilikler konusunda yapılan araştırmalar (Uçgun 2010), Türkçe öğretmeni adaylarının konuya uygun yöntem ve araç-gereç belirleme ve bunları uygulamaya dönüştürmede zorlandıklarını göstermektedir.

2. Sonuç ve Öneriler

Türkçe öğretmenlerinin öğrencilerin tümleşik dört temel dil becerilerinin geliştirilmesi, sosyal, kişisel, ekonomik, politik, kültürel vb. açılardan yetkinleştirilmesi, öğrencilere okuma sevgisi ve alışkanlığının kazandırılması gibi çok önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Bu nedenle Türkçe öğretmeni yetiştiren programlar, öğrenci merkezli çağdaş eğitim-öğretim yaklaşımları ve yöntemleri doğrultusunda öğretmen yetiştirmeye önem vermelidirler.

Genelde metin bilgisinin, özelde ise bilgilendirici ve öğretici metinlerin öğrencilerin duyularını harekete geçiren, öğrenci katılımını sağlayan, buluş tekniğinin ön plana çıktığı tümevarım yöntemiyle işlenişi ve aynı yöntemle metin dışı anlam kurma süreçlerinin de metin çözümlenmelerine dâhil edilmesi, ezberci anlayıştan uzaklaşarak etkili bir öğretim süreci yaratır. Öğrencilerin analiz, sentez ve değerlendirme gibi üst düzey bilişsel süreçleri kullanmasını sağlar. Özellikle “tümevarım” yöntemi bilgilendirici ve öğretici metinlerin öğretiminde metne hazırlık ve metni anlama aşamasında öğretim sürecine bütünlleştirici bir anlayışla yaklaşılmasını sağlar. Öğrenciyi ana fikre ve metin türünün tanımına ulaştırması ve türler arası ayrımları belirginleştirmesi açısından bu yöntem dikkat çekicidir. Ancak ezberci eğitim anlayışıyla yetişmiş öğretmen adaylarının

tümevarım yöntemini metin bilgisinin öğretimine yönelik ders uygulamalarında kullanmaları beraberinde birçok sorunu getirmektedir. Ezbercilikten kaynaklanan bu sorunları gidermek ancak öğretmen adaylarının tümevarım yöntemini, metni doğrudan dersin nesnesi olarak kabul eden Özel Öğretim Yöntemleri, Okuma Eğitimi ve Yazma Eğitimi gibi derslerde yapılacak çeşitli uygulamalar vasıtasıyla içselleştirmeleri ile mümkün olabilecektir. Aynı zamanda bu yöntemin etkili kullanılabilmesi için öğretmen adaylarından metne ve metnin türüne hâkim olma gibi temel yeterlikler de beklenmektedir. Uygulamalı olarak gerçekleştirilen öğretim sürecinde, öğretmen adaylarının gerek eğitim programlarından gerekse öz yeterlik gibi bireysel faktörlerden kaynaklanan nedenlerle metinleri sınıf ortamında işlemeleri esnasında yukarıda sözünü ettiğimiz sorunları yaşadıkları görülmüştür. Bu sorunların temelinde Akyol (2001), Uçgun (2010) ve Demirtaş (2011)'ın da tespitlerinde değindikleri gibi Türkçe öğretmeni yetiştiren programlarda ortaya çıkan birtakım eksiklikler bulunmaktadır. Öğrencilerin ezberci anlayışın etkisinden kurtulabilmeleri ve eksikliklerin giderilebilmesi için Türkçe öğretmeni yetiştiren programlarda birtakım önlemler alınabilir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular ışığında eğitim programlarında alınabilecek önlemlere ilişkin şu önerilerde bulunulabilir: ©

- Öğrencilere yapılandırmacı yaklaşımın keşfettirme ve bilgiyi yeniden yapılandırıp farklı alanlara transfer etme becerileri uygulamalı derslerle kazandırılabilir.
- Eğitim programlarında etkili ve yaratıcı dikkat çekme ile güdülemeye daha fazla yer verilebilir.
- Okuma eğitimi dersinde etkili okuma teknikleri, metin türleri arasındaki farklar dikkate alınarak işlenebilir. Metin türlerine yönelik kuramsal bilgiler, metinler aracılığıyla pekiştirilebilir.
- Öğretmen adaylarına metin bilgisinin işlevi ve öneminin iyi kavratılması için bu konudaki yöntem bilgisi, uygulamaya dönük ve çok tekrar ilkesine bağlı olarak verilebilir.
- Öğrencilerin okuma ve anlama düzeylerinin geliştirilmesine ayrıca önem verilip bunun için okuma tekniklerinin verilerinden yararlanılabilir.
- Ana fikir öğretimine ders programlarında daha geniş yer ayrılabilir.

- Özel Öğretim Yöntemleri dersinde öğretmenlik mesleğine yönelik alan bilgisinin davranışsal olarak öğretimi, uygulamalı çalışmalarla daha çok desteklenebilir.
- Materyal tasarımı ve kullanımı dersleri, alanlara yönelik planlanabilir.
- Özel Öğretim Yöntemleri dersinde öğrencilere kazandırılan mesleğe yönelik davranışların gözlemlenmesi ve değerlendirilmesi, bu dersin uygulamalı bir uzantısı niteliğindeki Öğretmenlik Uygulaması dersinde de aynı yöntemle devam ettirilip davranışların pekiştirilmesi sağlanabilir.

NOTLAR

1. Ayrıntılı günlük planın hazırlanmasında Mehrali Calp'ın *Özel Öğretim Alanı Olarak Türkçe Öğretimi* (2007) adlı eseri, Cahit Kavcar, Ferhan Oğuzkan ve Sedat Sever'in *Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin Türkçe Öğretimi* ile Şükrü Ünalın'ın *Türkçe Öğretimi* (2006) eserleri kaynak olarak kullanılmıştır.
2. Şükrü Ünalın (2006) yardımcı fikirlerin bulunmasına ana fikirden sonra yer vermektedir, ancak tümevarım yöntemine göre işlenecek metin çözümlemesinde yardımcı fikirlerden hareketle ana fikre ulaşılması söz konusudur.
3. Yazarın konuyu ele alıştaki olumlu, olumsuz, ağırbaşlı, alaycı, samimi, ciddi gibi tutumu, konuya yaklaşımındaki öznel veya nesnel tavrı, bakış açısı ile ilgilidir. Bakış açısı bilgilendirici ve öğretici metinlerin türünü belirlemede önemli göstergedir (Babacan 2010: 145).
4. Metinlerden anlam kurmada en önemli etkinliklerden bir tanesi de sorulardır. Eğer sorular ilköğretim birinci sınıftan itibaren çocukları hep metin içi anlam kurmaya yöneltiyor ve sınıf düzeyi yükseldikçe bu durum değişmiyorsa yetişen çocuklar genel olarak ezberci olacaklardır. Yapılan araştırmaların sonuçları da (Akyol 2001; Kutlu 1999) ilköğretim düzeyinde sorular vasıtasıyla metin içi anlam kurdurduğumuzu göstermektedir (Akyol 2003: 50).
5. Bu yönde yapılan araştırmalara göre (Demirtaş ve diğerleri, 2011), öğretmenlik mesleğine yönelik programlarda eğitim gören öğretmen adayları, öğrenci katılımı sağlamada ve sınıf yönetiminde kendilerini yetersiz hissetmektedirler.

6. Braunger ve Lewis (1997)'e göre de etkili bir okuma ve anlama için okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerileri bütünleştirici bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Dil sanatları daima birbiriyle iç içe düşünülmelidir. Bilgi ve becerilerin elde edilmesi sürecinde dilin bütün formları kullanılmalıdır (ASCD, 1997; Braunger ve Lewis, 1997). Bütünleştirilmiş etkinlikler, öğrencilerin dilin farklı ortamlarda ve farklı amaçlar için nasıl kullanıldığını algılamalarına yardımcı olmaktadır (Coles, 1995). Öğretmenler, modellik etmek ve okumayla ilgili stratejileri, becerileri ve bilgileri sergilemek amacıyla farklı stratejiler kullandığı zaman öğrenme olumlu yönde etkilenmektedir (Braunger ve Lewis, 1997). Öğrencilerin metinlerle iletişim kurabilmeleri için sesli okuma, kılavuzlu okuma, paylaşımlı okuma gibi etkinliklere yer verilmelidir (Akt. Akyol 2003: 53).

KAYNAKLAR

- AKBAYIR, Sıddık (2010) *Eğitim Fakülteleri İçin Cümle ve Metin Bilgisi*, 6. Baskı, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- AKYOL, Hayati (2003) "Metinlerden Anlam Kurma", *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)* XIII-2003-Bahar Sayısı, s. 49-58.
- _____ (2010) *Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri*, 3. Baskı, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- BABACAN, Mahmut (2010) *Yazılı ve Sözlü Anlatım (Kompozisyon Bilgileri)*, 4. Baskı, İstanbul, Akademik Kitaplar Yayınları.
- CALP, Mehrali (2007) *Özel Öğretim Alanı Olarak Türkçe Öğretimi*, 3. Baskı, Ankara, Eğitim Kitabevi Yayınları.
- DEMİRTAŞ, Hasan ve diğerleri (2011) "Öğretmen Adaylarının Özyeterlik İnançları ve Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları", *Eğitim ve Bilim*, Cilt 36, Sayı 159, s. 96-111.
- DEMİREL, Özcan (2005) *Öğretme Sanatı*, 9. Baskı, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- ÜNALAN, Şükrü (2006) *Türkçe Öğretimi*, Ankara, Nobel Yayınları.
- KAVCAR, Cahit ve Diğerleri, *Türkçe Öğretimi-Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin*, Ankara, Engin Yayınevi.
- UÇGUN, Duygu (2010) "Özel Öğretim Yöntemleri Dersinin Türkçe Öğretmeni Yetiştirme Sürecine Katkısı", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR)* XXVI, s. 707-719.
- KUZU, Tülay Sarar (2004) "Etkileşimsel Modele Uygun Okuma Öğretiminin Türkçe Bilgilendirici Metinleri Anlama Düzeyine Etkisi" *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Yıl 2004, Cilt 37, Sayı 1, s. 55-77.
- ÖZDEMİR, Emin (2002) *Sözlü-Yazılı Anlatım Sanatı (Kompozisyon)*, 11. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi.